

oris ubique promissio: sed quia non una est omnibus cordis intentio, potest, indubitanter sine detrimento salutis, et sine damno professionis, operis quoque non una ubique observatio celebrari. Sicut enim non omnes omnia tenent, etiam boni Christiani quæ in Evangelio sunt, omnes tamen secundum Evangelium vivunt (nam qui concessis alligari conjugii contenti sunt, non ideo tamen credunt se recessisse ab Evangelio, quia evangelici sublimitatem consilii de cælibe ducenda vita non elegerunt, ita sane si in gradu illo inferiori legitime ac fideliter conversentur): sic quoque qui secundum Regulam vivere statuunt, etsi non ad uaguem, ut dicitur, totam custodiunt, etsi qua pro sui claustrum ritu vel mutant, vel præmittunt; a regulari tamen omnino professione non discedunt, donec tamen sobrie, et juste, et pie, pro suorum moribus vivere non desistant. Denique Regula ipsa tradit octavum humilitatis gradum, « ut nihil agat monachus, nisi quod communis monasterii regula, vel majorum cohortantur exempla (Reg. S. Benedicti, cap. 7). »

49. Exceptis proinde Cisterciensibus, et qui illorum forte ritu non tam vivere secundum Regulam, quam ipsam ex integro pure ad litteram (uti se sane professos esse putant) tenere curant: de cætero neminem obedienter degentem regularis moveat sollempnisque professio, in qua non fit de tota Regula promissio, in his duntaxat monasteriis in quibus ordo et disciplina servatur cum bonis consuetudinibus. Salva igitur cuique sua manet in cœnobiis bene ordinatis professio, tantum si sana fuerit et intentio. Cæterum qui inquietus est, et ita credere non potest; sed magis credens et cedens stimulantibus conscientie exit, et quærit ubi solvat quod suo in loco al. solvat vota sua quæ], suo utique iudicio voverat quidem, sed non solverat: sicut non laudo quod egreditur, ita ut regrediatur non consulo, si tamen ad remotum ignotumque monasterium migraverit. Cur ita? Tum propter Pauli sententiam, qua beatum manifeste pronuntiat, qui se ipsum non iudicat in eo quod probat (Rom. xiv, 22): tum ex nostri auctoritate magistri, qui talem et suscipi jubet, et retineri; inventum quoque bonum et utilem suasionem

ici, professione ligari. Denique suadeatur. » inquit, « ut stet (Reg. S. Benedicti, cap. 61). » Et ne forte prioris sui monasterii memor, remordente, ut assolet, conscientia, incipiat denuo de rupta stabilitate causari (108); generalem super huiusmodi scrupulo consolatoriam profert sententiam, dicens: *Ubiq̄ enim uni Deo servitur, uni Regi militatur.*

(108) Tales fuerunt illi monachi ad Pontiniacenses translati, ad quos insignem scribit epistolam Petrus Cellensis, in tomo II Spicilegii, pag. 447, ubi vide et duas sequentes.

(109) Quantas Bernardo rixas facerent ejusmodi susceptiones, variæ probant ejus epistolæ, nempe 3, 32, 33, 65 cum tribus sqq. item 253, 293, 313, 395 et 396. Confer epistolam 94 et 371, et maxime Cassianum, Collat. 14, cap. 5 et sqq.

(110) Quætionem hanc Bernardi aëvo fuisse ventilatam patet tum ex Abelardo, qui quemdam

A Porro de vicino prohibet, quod jubet de peregrino: ne vicinitas inter monasteria fomes scandali, rixæ materia sit, si alterutrum recipere monachos acquirerint absque mutuo duntaxat assensu. Quod toties equidem experimur (109), quoties talis uspiam monachorum susceptio plane non nisi contra decretum regulare præsumitur.

520 50. Quod si etiam post hæc fratris ita regulariter suscepti inquietiorem forte animum pulsaverit recordatio scandali, quod descendens fratribus, quos deseruit, fecit; et quia oporteat emendari suo reditu quod ex discessu deliquerit: prudenter advertat qui hoc cogitat, scandalum scandalo non bene emendari. Qualis denique emendatio erit si ut aliis scandalum tollas, alios scandalizas? Quamquam profecto et tolerabilius scandalum illud sit et venialius, quod factum est intentione proficiendi in melius, quam quod facere cogitas ad deterius apostatando. Sed et ante quoque, licet non sine scandalo, tutius tuam sine dubio ad id quod putasti melius, secutus es conscientiam, quam si in priori bono et loco contra conscientiam permaneres, quamquam secure id posses: si sane hinc eandem tuam ipsius conscientiam reddere securam posses.

51. Quapropter quod de manducante, et non manducante decernit Apostolus (Rom. vii, 3), usurpemus et nos in nostræ hujus disputatiunculæ conclusione, ut et qui propria impellente conscientia suum deserit locum, ne suum (quod putat) deserat votum; non deserentem non spernat: et qui secuta conscientia fraternum scandalum timens, fratres non deserit; deserentem non iudicat. Et de his me accipite sane quod sentio respondisse, sine præiudicio sanius sentientis.

CAPUT XVII.

Ad dubia quædam ex Patribus proposita respondet.

52. Item postulatis absolvi vobis, cur vel beatus Gregorius nescio quem Venantium, habitum monachalem, quem pie susceperat, impieque rejecerat, non solum resumere non coegit, sed etiam omnem legitur indulsisse communionem apostatæ perduranti (Lib. 1, epist. 33; lib. ix, epist. 25, 31), vel sanctus Augustinus conjugii legi votum quodammodo subijciat continentie; ita ut in libro de Virginitate asserere videatur, nec cælibis quidem vitæ propositam copulæ posse præscribere conjugali, quominus indissolubile maneat, etiam quod a continentibus, fallente diabolo, fracto sanctitatis voto, initum fuerit matrimonium (110). Et ad hæc nihil ad præsens certius breviusque respondendum occur-

Burgundiæ magistrum arguit, pag. 1067, quod monachos atque moniales post publicum etiam suam professionis votum, et benedictionis vel consecrationis vinculum, posse matrimonium contrahere assereret: tum ex concilio Remensi sub Eugenio III, ubi ejusmodi matrimonia irrita ac nulla esse definit canon 7, etiam in Conversis professis. Longe ante Gregorius Magnus monachos, qui uxores duxissent, in monasterium revocari jubet in lib. 1, epistola 40: eosdem vero excommunicat concilium Chalcedonense, can. 16. Paulo dissimilis est argumenti Ber-

rit, nisi quod ita sancti antistites sapuerunt: recene? ipsi viderint. Nam ego in sensibus actibusque illustrium Patrum cautus profecto sum omnino non aliud æstimare, quam quod beato Apostolo teste quaeritur jam inter dispensatores, ut videlicet fidelis quis inveniatur (I Cor. iv, 2). Certus sum enim, sive in suo abundaverint sensu, sive in Dei spiritu; sicut et in cæteris, ita et in his ambobus extitisse fideles, illum in dispensando quod præ manibus erat, istum in scribendo quod senserat.

53. Quod denique quaeritis de quibusdam episcopis, quos sanctus idem papa Gregorius ad tempus in monasteriis pro eorum excessibus legitur reclusisse, utrumnam in suo, an in monastico interim habitu habitaverint cum monachis: ego nescio, nisi quod credibilis videtur, nequaquam illos insignem religionis habitum suscepisse, quem non erant perpetuo habituri; sed tantum quæsisse quietem in secretis monasteriorum, et opportunitatem poenitentiae.

54. Audire et hoc vultis a me, unde inter cætera poenitentiae instituta monasterialis disciplina memuerit hæc prærogativa, ut secundum baptismam nuncupetur (111). Arbitror ob perfectam mundi abrenuntiationem, ac singularem excellentiam vitæ spiritualis, qua præeminens 521 universis vitæ humanæ generibus hujusmodi conversatio, professores et amatores suos Angelis similes, dissimiles hominibus facit; imo divinam in homine reformat imaginem, configurans nos Christo instar Baptismi. Et quasi denique secundo baptizamur, dum per hoc quod mortificamus membra nostra quæ sunt super terram, rursus Christum induimus, complantati denuo similitudini mortis ejus. Sed et quomodo in Baptismo eruimur de potestate tenebrarum, et in regnum transferimur claritatis aeternæ: ita et in sancti hujus secunda quadam regeneratione propositi, de tenebris æque, non unius originalis, sed multo-

nardina epistola 76 de quodam homine, qui post diutinam in domo et habitu religionis conversationem, nondum tamen confirmato proposito, ad secundas nuptias convolarat. (111) Idem in sermone 11 de Diversis et in epistola 411, num. 2. B. Petrus Damiani, Opusc. 16, in episcopum monachos ad sæculum revocantem, *Dic, inquit, obsecro, legisti aliquando vitæ monasticæ propositum secundum esse Baptisma? Sed quia hoc inveniri in dictis Patrum perspicuum est, negare licitum jam non est, etc.* Vide loco citato, cap. 8. Vide et Hieronymum, epistola 25, ubi Paulam de Blæsillæ obitu consolatur. *Revera inquit, si sæculare desiderium, et (quod Deus a suis avertat!) delicias hujus vitæ cogitantem mors immatura rapuisset, plangenda erat. Nunc vero cum propositio Christo, ante quatuor ferme menses, secundo quodam modo propositi se baptismo laverit, et ita deinceps vixerit, ut calcato mundo semper monasterium cogitarit, etc.* Idem ad Demetriadem. *Nunc, inquit, quia sæculum, reliquisti, et secundo post baptismum gradu inisti pactum cum adversario tuo, dicens ei, Renuntio tibi, diabole, et sæculo tuo, et pompæ tuæ, et operibus tuis, serva fœdus quod pepigisti.* Quibus adde Odonis abbat S. Cluniacensis Collationum lib. ii, cap. 7, et Theodori Studitæ testamentum apud Baronium, tomo IX. Ratio ergo, cur vitæ religiosæ professio, quasi qui-

rum actualium delictorum, in lumen virtutum evadimus, reaptantes nobis illud Apostoli: *Nox præcessit, dies autem appropinquavit* (Rom. xii, 12). CAPUT XVIII.

Morte abbatis non licere professis mutare locum.

55. Id quoque vobis insinuari precamini, an abbatis mutatio monasterium suum mutare volentibus monachis in aliquo patrocinetur; hoc est, si in morte vel depositione prælati plus aliquid libertatis subditis relaxetur, quo utique licentius possint eo articulo temporis migrare quo voluerint, altero nequam videlicet substituto. Ad quod respondeo: Nequaquam. Etenim sponsio professionis quando ex more fit in oratorio, de abbatis vita non sumit terminum, sed de præsentia testimonium. Profitenti itaque modus sit sua vita, non aliena. Attendat denique quid inde Legislator ipse non solum senserit, sed et tradiderit, ut « si quando », inquit, « aliter fecerit », videlicet quam promittit, « a Deo se sciat damnandum quem irridet (Reg. S. Benedicti, cap. 58). » Item dicit, quod nec sui jam corporis Novitius habiturus sit potestatem; et item, « Perseverantes », ait, « in monasterio usque ad mortem (Ibid. in Prologo). » Salvis igitur exceptionibus, quas superior disputatio perstrinxit, de cætero nulla liceat occasione monacho locum, cui professus est, citra suam mortem deserere; suo duntaxat arbitrio. Alioquin prævaricator est, damnationem habens quia primam fidem irritam facit.

56. Sed vos pergitis amplius sciscitari, et dicitis: Quid si non potest nisi cum rancore perpetuo animi, ibidem manere, ob minus videlicet regularem, minusve amabilem abbatis electionem? Subit animo nunc illud de Evangelio, quod de conjugii lege docti discipuli Domino responderunt: *Si ita est inquit, non expedit nubere* (Matth. xix, 10). Magnæ revera angustia. Si tenuerit exosam, nihil onerosam Baptismus censeatur, ista est. Nam sicut in Baptismo hoc agitur, ut omnino moriamur vitæ veteri, et renascamur novæ (vide Rom. vi, Coloss. iii, Ephes. ii et alibi, unde non idem homo e Baptismo emergit, qui in eum ingressus erat, sed plane alius); sequitur etiam, ut prioris illius hominis peccata, non magis huic homini recens nato tribuenda sint, quam nea alteri, vel alterius mihi. Ita prorsus in professione Religionis sese res habet. Moritur enim Religiosus mundo, ejusque operibus, ac sibi insuper ipsi voluntati que suæ: et ita moritur, ut non magis liceat ei mundo, ejusque deliciis vel voluntate sua uti, quam si placeat mortuus ac sepultus esset. Cum ergo Religiosi quoque, sicut in Baptismo, desinant esse quod antea fuerunt, et novi quidam homines esse incipiant, novis studiis, novæ vitæ, aliisque omnino delectationibus et cogitationibus dediti; nil mirum si culpa et poenæ, quas vetus ille homo debebat, una cum ipso homine moriantur, nec jam ad secundum hunc hominem pertineant. Ita fere Hieronymus Platus, de Bono status relig. libro 1, cap. 13. Hinc, ut etiam observavit Renatus Choppinus Monastici libro 1, tit. 2, n. 17, sicut in Baptismo renatis, sic professis in Religione ceu novis hominibus nova induntur nomina: Italis præsertim ac Belgis, ut ait ille, Franciscis etiam Fuliensibus et Capucinis.

sus : s dimiserit invitam, nihil inchristianus. Annon simili necessitate constringitur qui nec deserere valet locum, ne fraangat votum; nec manere in loco, ne cum rancore vivat, et vitam perdat? Quid consulam huic? Ut discedat? Non licet propter professionem. Ut stet? Propter rancorem non expedit. Duo mihi æque inconvenientia, æque periculosa proponitis, ut quidquid respondero, vobis minime prosit. Quæritis nempe qui de duobus monacho tutius sit, residere in proprio monasterio sub irregulariter electo cum rancore, an ad quietius vivendum alio migrare. Quod quidem haud secus accipio, quam si requiratis, quam morte perire consulam eum qui se ipsum forte perimere vult, incendio, an præcipitio. Revera namque et uritur qui in odio manet; et qui frangit propositum, in præceptis ruit. Sed vos me in hac difficultate consilii facile expeditis, cum deinde sequimini; et quatenus accipi hoc ipsum velitis quod appellatis irregulare, aperiendo subjungitis: præsertim si electionis irregularitas adeo involuta sit et intorta, ut licet de ea coram Deo non dubitetur, coram hominibus tamen, aut vix, aut nullatenus vincatur. Venit nunc quoque in mentem Sapientis elogium: *Occasionem quærit, qui vult recedere ab amico* (Prov. xviii, 1). Quoniam modo vos irregularem dicitis electionem, quæ cassari regulariter non valet aut reprobari? Et quidem legitur: Quod probari non potest, mihi infectum est. Sed dicitis: Et quis obediat scienter indigno, etsi non manifesto? Fratres, nonne legistis et in vestra, et in Veritatis regula: *Super cathedram Moysi sederunt Scribæ et Pharisei, quæ dicunt: facite; secundum opera vero illorum nolite facere* (Matth. xxiii, 2, 3, S. Benedicti Reg. cap. 4).

CAPUT XIX.

Ad alia quædam dubia paucis respondet.

57. Jam de mutandis vestibus, vel lavandis ob nocturnam illusionem, accipite breve consilium. Juxta ritum sui loci quemque facere consulo de hujusmodi, quæ diversis modis diversis in monasteriis certum est observari. De his qui in pluribus monasteriis profitentur (quod pene oblitus fueram) puto satis esse responsum superius, cum de loci stabilitate disputatum est, et non est necesse ut repetam. Prætermitto et aliqua de canonibus quæ vos requiritis; tum quoniam talium nostra non refert qui monachi sumus; tum quia in libris eadem ipsi facile reperire potestis, si quærere non gravemini.

58. Venio ad tria illa, quæ in altera vestra rursus epistola continentur: ubi primum interrogatis, quidnam consulam homini, qui adversus quempiam commotus fuerit; sed non adeo ut eum lædere ipse velit, adeo tamen ut libenter accipiat, si quo modo aliunde lædi contigerit: sitne videlicet tutum ita commoto accedere ad altare, an se subtrahere interim debeat, donec compescatur commotio. Nun-

(112) In tribus nostris manuscriptis deest, *aggravat animam*, quæ tamen verba necessaria sunt ad

quam mihi contingat turbatum ad pacis accedere sacrificium; cum ira et disceptatione contingere Sacramentum, in quo Deus indubitante est mundum reconcilians sibi. Certe non recipitur munus quodcumque meum, quod defero ad altare, nisi ante placato fratre, quem me forte læsisse meminero: quanto minus si me ipsum non peccavero prius?

CAPUT XX.

Binas Pauli sententias in speciem pugnantem conciliat.

59. Quod deinde quæritis de contrarietate quæ inesse videtur duabus illis Pauli sententiis, *Conversatio nostra in cælis est* (Philipp. iii, 20); et, *Quandiu sumus in corpore, peregrinamur a Domino* (II Cor. v, 6): quomodo videlicet anima eodem tempore possit, et in corpore peregrinari a Domino, et in cælis simul esse cum Domino; ipse solvit Apostolus, cum alibi dicit, *Ex parte cognoscimus, et ex parte prophetamus*. In quantum quippe cognoscimus, tanquam præsentia contemplantes, jam cum Domino sumus. In quantum adhuc tanquam de futuris prophetamus, credentes quæ non intelligimus, sperantes quæ non videmus; a Deo peregrinamur, et in corpore. *Cum autem venerit quod perfectum est*, hoc est gloriæ plenitudo, quæ in resurrectione futura est, *tunc evacuabitur quod ex parte est* (I Cor. xiii, 9, 10), corporis videlicet omnis corruptio, ex quo sine dubio contingit hæc, quæ adhuc ex parte manet, nostra in corpore peregrinatio. Hoc est quod in se miserabiliter ingemiscens plangit, et ait: *Infelix ego homo, quis me liberabit de corpore mortis hujus?* (Rom. vii, 24.) Non queritur de corpore tantum, sed corpore mortis hujus, hoc est ejus quæ adhuc durat corruptionis: monstrans non corpus, sed corporis molestias esse causam peregrinationis. *Corpus quippe quod corrumpitur aggravat animam* (112) (Sap. ix, 15), Non corpus simpliciter, sed corpus quod corrumpitur; ut corruptio corporis oneri, sit, non natura. Unde et qui intra semetipsos ingemiscunt, redemptionem expectant corporis sui (Rom. viii, 23), non amissionem. Merito proinde gravati corporis necessitate, non societate, cupimus dissolvi, et esse cum Christo (Philipp. i, 25): **523** ut id quod manet ex parte adhuc, exsilium finiatur; et quæ ex parte jam coepit, cœlestis habitatio perficiatur.

60. Aut certe *conversatio nostra in cælis est*, quomodo dicit apostolus: *spe enim salvi facti sumus* (Rom. viii, 33). Spe itaque jam in cœlestibus habitamus, cum adhuc re ipsa in terris peregrinemur et in corpore. Vel aliter: Habemus et unde corpori, et unde Domino inhæreamus; illud vivificando et sensitificando, illum credendo et diligendo. Neque enim præsentior spiritus noster est ubi animat, quam ubi amat: nisi forte putetur esse magis ubi invitatus et ex necessitate tenetur, quam quo sponte et alacri,

consequentiam. Forte ut cuivis nota resecurit notarius.

fertur voluntate. Denique ubi est thesaurus tuus ibi est et cor tuum (Matth. vi, 21). Item si Deum amans anima ex ipso vivit, uti corpus ex ipsa; quo pacto, quæso, præsentior esse contenditur ubi dat, quam unde accipit vitam? Fons siquidem vitæ charitas est: nec vivere animam dixerim, quæ de illo non hauserit. Haurire porro quomodo potest, nisi fuerit præsens ipsi fonti, qui charitas est, quæ Deus est? Præsens igitur Deo est qui Deum amat, in quantum amat. In quo enim minus amat, absens profecto est. In eo autem minus Deum amare convincitur, quod carnis adhuc necessitatibus occupatur. Illa vero circa corpus occupatio quid est, nisi a Deo quædam absentatio? et absentatio quid, nisi peregrinatio? Et peregrinamur ergo a Domino, et in corpore peregrinamur: cujus nostra nimirum et intentio præpeditur ærumnis, et curis charitas fatigatur.

61. In fine secundæ epistolæ interrogatis, quid sentiendum arbitrer de eo, quod in Evangelio nobis promittitur, *Ecce enim merces vestra multa est in cælis*: (Luc. vi, 23) mirantes maxime sanctum Augustinum dixisse super hoc, non cœlos istos visibiles et corporeos oportere intelligi, ne merces nostra in rebus mobilibus volubilibusque videatur collocari; ideoque spiritualia quædam firmamenta esse intelligenda, de quibus nescitis, ut dicitis, quid vel suspicari debeatis. Sed si attenditis quod legistis, *Regnum Dei intra vos est* (Luc. xvii, 21); et, *Habitare Christum per fidem in cordibus vestris* (Ephes. iii, 17)

A tanquam utique regem in regno suo; et *Non sunt condignæ passionibus hujus temporis ad futuram gloriam quæ revelabitur in nobis* (Rom. viii, 18), non quidem quæ revelabitur nobis, veluti aliquid exterius; sed in nobis, quasi intus jam manens sed nondum apprensus: et item, *Omnis gloria ejus filiae regis ab intus* (Psal. xlii, 14); et, *Ascendet homo ad cor altum* (Psal. lxxiii, 8); sed et *ascensiones in corde suo disposuit* (Psal. lxxxiii, 6); rursusque, *Anima justi sedes est sapientiæ* (Sap. vii, sec. lxx), cujus sine dubio illa vox est. *Cælum mihi sedes est* (Isa. lxvi, 1): si hæc, inquam, hisque similia non pauca in Scripturis advertitis, profecto studebitis ad requirendum regnum Dei et justitiam ejus, intrare potius ad vos, quam vel extra exire, vel ascendere supra. Sed supra sane, vel extra dixerim loci positione, sicut cælum a terra locum tenet exteriorem; sol, luna, et sidera superiorem. Nam eadem ipsa, quæ intra nos sunt subtiliori suæ naturæ invisibilitate, etiam supra nos sunt sublimiori excellentiæ dignitate, et extra quoque immensitate majestatis. Sed altissima sunt hæc, egentia utique et diligentiori disputatione, et doctiori disputatore, et opere prolixiori. Ego enim putaveram modum in his tractandis epistolarum nequaquam excessum iri: sed sermo, ut videtur, processit in longius quam speravi. Proinde vos, si placet, Librum: si placet, Epistola nominatè; nam ego sive in paucis, sive in multis, vestræ debui (quod et studui) satisfacere voluntati.

ADMONTIO IN OPUSCULUM V.

524 1. Nihil est quod majorem Bernardo invidiam conflaverit, quam liber iste, editus in monachos Cluniacenses. Ea enim erat per id tempus ipsorum existimatio, ut orbis quasi censuram aggredi videretur, qui illos arguere tentaret; ea propagatio et multitudo, ut is agmen adversariorum in se concitaret. Et sunt etiam nunc nonnulli, qui Bernardi hac in parte zelum quasi nimium accusent: non satis attendentes, Doctorem sanctum a Deo ita comparatum et institutum fuisse, ut Ecclesiæ maculas abstergeret, et monastici ordinis integritatem splendoremque restitueret, bellum indicendo vitii, quæ ejus puritatem suo tempore deformabant. Nunc ergo scire interest, quo titulo, quove anno Bernardus hoc opus ediderit: an quæ in Cluniacensibus carpit, re ipsa vitia sint, an tolerabiles ritus: et siquidem vitia sunt, vera an supposita.

2. Quod ad titulum pertinet, Epistolam vocat Bernardus in sequenti libro n. 15: « Jam vero Epistola, ut epistola remaneat, finienda erat, » etc. At vero in fine libri Opusculum vocat ubi de Ogerio, qui a Bernardo discedere volebat « absque recenti Opusculo. » Gaufridus in libro tertio de Bernardi Vita, capite octavo, Apologeticum appellat: « Si fervens contra suorum, vel aliorum vitia zelus, legatur is, quem Apologeticum vocat. » Certe apologiæ nomine utitur Vir sanctus in epistola decima octava ubi scripta sua Petro cardinali recensens. « Necnon et Apologiam, » inquit, « ad quemdam amicam nostrum, ubi aliqua disserui de Cluniacensibus et nostris id est Cisterciensibus observantiis. » Vulgatum proinde Apologiæ titulum retinebimus ab ipso etiam auctore consecratum.

3. Ex eadem epistola decima octava, quæ sub annum 1127 scripta est, conditæ Apologiæ tempus intelligitur. Et sane librum hunc unum ex primis Bernardi opusculis, et quidem tertium fuisse constat ex enumeratione Petro cardinali facta, in qua duo tantum ante Apologiam memorat, nempe librum de Humilitate, et Homilias in laudibus Virginis matris in Missus est, quibus apologiam continenter subjicit cum paucis epistolis. Itaque Apologia composita est sub annum 1125, id est sub initia regiminis Petri Venerabilis, qui Hugoni secundo successit anno 1122, anno dimidio post Pontium, sub quo magnopere laxata fuerat Cluniacensis Ordinis disciplina regularis. Non mirum itaque, si Bernardus aliqua reprehensione digna notavit, eaque in scripto redegit rogatu Guillelmi Sancti-Theoderici abbatis, qui ex Ordine Cluniacensi censebatur. Nam cum Nigrorum monachorum cœnobis fere omnia ritus Cluniacenses sectarentur: exorta semel Cisterciensium congregatione, quæ alios mores habebat, ea Cluniacensis Ordinis (tametsi ei aggregata non erant) dicebantur, ut vel ex sequente Apologia patet, in qua Guillelmum alloquens. « Ordinem vestrum » dicit n. 1 et 30, et in eodem n. 30 monasterium Sancti Nicolai diocesis

Laudunensis eidem Ordini attribuit. Hanc ergo Apologiam Bernardus scribit rogatus a Guillemo Cluniacensi homine; scribit, inquam, eo tempore, quo solutior erat Cluniacensium religio: sed ita libellum componit, ut primum, et quidem durius, arguat suos, id est Cistercienses, qui severioris vitæ specie Cluniacensium institutis detrahebant, sicque sanctiores religionis leges violabant. Ut ergo alteros alteris conciliaret sanctissimus Doctor, quid in utrisque reprehendum sibi videbatur in hoc libro sincere exponit; ratus, » se non adversus Ordinem, sed pro Ordine disputare, si non Ordinem in hominibus, sed hominum vitia reprehenderet, » ex n. 15.

525 4. Neque dubitandum est ea vera esse quæ in Cluniacensibus notavit Bernardus, quem de his accurate edoctum fuisse, atque adeo ab omni falsi criminis suspicione immunem esse nemo non concedere debet. Verum dictorum ejus veritatem probant Statuta Petri Venerabilis abbatis Cluniacensis, qui coacto apud Cluniacum capitulo generali, pleraque ejusmodi vitia emendare conatus est, ut manifeste probant ejus Statuta quæ suis locis in notulas referemus. De hoc capitulo agit ad annum 1132 Orderricus Vitalis, qui et ipse præsens interfuit: ita enim habet in libro decimo tertio, pag. 896: « Petrus Cluniacensis abbas veredarios et epistolas per omnes Cellas suas tunc direxit, et omnes Cellarum Priores de Anglia et Italia, regnisque aliis accersit, jubens ut dominico Quadragesimæ tertio Cluniaci adessent ut præcepta monasticæ conversationis austeriora, quam hactenus tenuerant, audirent. Illi nimirum archinandrite suis jussis obsecundaverunt, ac ad statutum terminum ducenti Priores Cluniacum convenerunt. In illa die mille ducenti et duodecim fratres ibi adfuerunt... Ille vero » Petrus « auxit jejunia, abstulit colloquia, et infirmi corporis quædam subsidia, quæ illis moderata patrum hactenus permiserat reverendorum clementia, Fratres autem assueti magistro semper obedire, contra religiosum morem nolentes ei resistere, aspera quidem imperia susceperunt: rationabiliter tamen ostenderunt, quod venerabilis Hugo, et illius antecessores Maiolus et Odilo, arctam vitæ viam tenuerunt... Austerus autem præceptor... Cistercienses, aliosque novorum sectatores æmulatus, rudibus ausis institit, et ab inceptis desistere ad præsens erubuit. Post modum tamen emollitus, subditorum arbitrio consensit, » etc. Confer ejusdem Petri Venerabilis libri primi epistolam vigesimam octavam, et aliam quæ inter Bernardinas relata est, ordine ducentesima vigesima nona.

5. Ex his apparet, ea, quæ in Cluniacensibus carpit Bernardus, vera esse: sed intervitia non ab omnibus fuisse habita, imo quasi necessarium temperamentum infirmitatis humanæ. Et quidem de quibusdam id videri possit, puta de ornatu ecclesiarum, aliarumque ejusmodi rerum, quæ plausibiles rationes præ se ferunt: at pleraque inter monachos tantisper moderatos tolerabilia non esse vel ipsa lectio persuadet. Sed quid, inquis, de templorum magnificentia et cultu? annon Cistercienses, imo et Bernardus ipse amplissima et ornatissima condiderunt? Hæc cum audio, in mentem venit primi illius Oratorii, a Bernardo apud Claram-Vallem extracti. Bone Deus! quam exilia, quam vilis in speciem, sed quam sua vili ipsa specie venerandi! Aliud quidem inchoavit amplissimum, quod continentis monachis septingentis, aliisque personis sufficeret: sed omnis ornatus, præter ipsam fabricæ majestatem, expers. Et Cistercienses primitus « sculpturas vel picturas » in ecclesiis suis seu officinis monasterii penitus interdixerunt: quia dum talibus intenditur, utilitas bonæ meditationis, vel disciplina religiosæ gravitatis sepe negligitur. Cruces tamen pictas, » sed quæ « lignæ » essent, habebant, denique « superfluitates et curiositates notabiles in sculpturis, ædificiis, pavimentis, et aliis similibus, quæ deformant antiquam Ordinis honestatem, et paupertati non congruunt, » rejecerunt etiam in capitulo anni 1213, ex Instit. Cisterc. parte prima, cap. 20.

6. Sed ut hæc missa faciamus, magna certe ex sequenti libello consecuta est utilitas: cum non solum Cluniacenses, sed etiam alia, quæ ab eorum societate disparata erant monasteria, ejus lectione ad meliorem frugem sese receperint, in primis Dionysianum Sugerio auctore; et tandem Cisterciensium exemplo convocari cæperint capitula generalia Nigrorum monachorum præter Cluniacense, in quibus de emendandis monachorum vitiis actum est. Id enim Innocentio II pontifice fieri cæptum, et ab ipso approbatum fuisse constat ex litteris capituli generalis abbatum provincie Remensis ad Adrianum III contra abbatem Latiniacensem, superius relatis, col. 813.

526 7. Sed hæc satis ad illustrandam Apologiam sequentem, quam in duas partes distinguere possumus: in quarum prima corripuntur Cistercienses, quod Cluniacensium institutis detraherent; in secunda Cluniacensium superfluitates arguuntur. Ideo duas epistolas vocat codex Mjoris-Monasterii, in quo ita inscriptio legitur: « Incipit Apologeticum domni Bernardi abbatis contra Cisterciensium detractiones, ad Guillemum abbatem, dividitque tractatum in duas epistolas. » Præmittitur epistola octogesima quarta instar præfatiunculæ; quod nomine eam Bernardus designat in epistola octogesima quinta et in epistola octogesima octava. Hoc opusculum Rotomagi primum una cum tractatu de Præcepto et Dispensatione, atque libris de Consideratione, absque designatione anni vulgatum est sub hoc titulo: « Incipit libellus Bernardi abbatis de Concordantia statuum religiosorum, qui pro tempore suo erant, » Sub eodem titulo idem liber aliquando laudatur a Willelmo monacho in libro Florum ex sancto Bernardo.

SANCTI BERNARDI

APOLOGIA AD GUILLELMUM

SANCTI-THEODERICI ABBATEM (113).

PREFATIUNCULA

Quod me hujusmodi operam dare jubes, per quod tollendum sit scandalum de regno Dei, libenter

(113) Quantum Cluniacensis ordinis disciplina regente S. Hugone floruerit, clarius est quam ut probari necesse sit. Petrus Damiani, severus ille

accipio: sed quomodo id velis fieri, necdum satis elucet mihi. Nam illam tuam dulcissimam epistolam dulciter legens, ac dulcius relegens (sepius quippe morum censor, epistola 4 libri vi, Cluniacum vocat Paradisum, quatuor Evangeliorum fluentis irriguum hortum deliciarum, spiritualem campum, ubi cælum

repetita placebat) intellexi quidem te velle, ut illis qui de nobis tanquam detractoribus Cluniacensis Ordinis, conqueruntur, satisfaciam: quatenus videlicet sciatur non esse verum, quod male hucusque de nobis putarunt, vel putari voluerunt. At si post hanc satisfactionem rursus victus eorum ac vestitus superfluitatem, et cætera quæ subjungis, quemadmodum injungis, carpere voluero; et mihi videbor contradicere, et quomodo sine scandalo facere queam, non video. Nisi forte, et Ordinis quidem laudabilem, et Ordinis reprehensores reprehensibiles dicam [al doceam], et nihilominus tamen ipsius superflua reprehendam. Si hoc modo vis, aut forte aliter magis expedire vides, manda apertius; et ut valeam quod vis, eo modo quo vis, ora instantius.

ac terra congregitur, ac velut arenam certaminis, ubi spiritualis more palæstræ, caro fragilis adversus potestates aereas colluctatur. Et epist. 5 in Cluniacensium conversatione et Ordine non adinventio- nis humanæ studium, sed Spiritus sancti magisterium inesse asserit. At S. Hugoni ad superos raptò anno 1109 successit Pontius qui referente Petro Venerabili libro secundo de Miraculis, cap. 12, cum satis modeste ac sobrie conversatus esset primis assumptionis suæ annis procedente tempore mores mutavit; nec dubium quin ad ejus exemplum, subditorum etiam, fervor intepuerit. Neque tamen Petrus Venerabilis ejusdem libri cap. 11, omnem hujus relaxationis causam in eum rejicit; sed etiam quorundam, quos inquit nominare nolo, culpa vel desidia, rescanda vel potius evellenda succreverunt. Pontio abdicata præfectura Jeresolymam profecto substituitur anno 1122 Hugo II, cui post quinque circiter menses Petrus Venerabilis successit. Dum hæc ita se haberent, ortu est gravis Cluniacensium inter et Cisterciensium contentio ob regulam sancti Patris Benedicti, dispari habitu ac religione servatam. Cum enim eam ab causam S. Bernardus in culpam vocaretur, veluti horum discordiorum sive auctor, sive fautor; Guillemus Sancti Theoderici abbas, pro sua erga Virum sanctissimum reverentia et amore (de quo in notis ad epistolam 86), eum ad sese purgandum, simulque ad ea quæ correptione digna in Cluniacensibus judicaret, animadvertenda induxit. Ideoque hæc Apologia duas complectitur partes: in prima, diluta sui accusatione, perstringit suos Cistercienses, quod Cluniacensibus obtrecent; in altera Cluniacensium arguit superfluitates. Non parum autem scire interest, qui circiter anno hæc Apologia a sancto Doctore scripta sit: quod Petro Mauricio abbate contigisse, omnibus præter unum Manricum hactenus fuit persuasum. Et primo quidem scripta videtur post annum 1120, quo Guillemum Sancti-Theoderici abbatem creatum fuisse probant notæ in epistolam 85. Quamvis enim inscriptio epistolæ huic operi præfixæ eum Venerabilis Patris nomine duntaxat indigite, eo tamen vocabulo abbatis dignitatem expressam non dubitem, cum ante decimum tertium sæculum vix ullus Religiosus præter abbates Patris nomine censeretur: unde venerabilis Guigo Patris appellationem modeste recusavit, ut dictum est ad epistolam, 11, et S. Bernardus Godefrido Priori Claræ-Vallis sic epistolam 317 inseribit, *Fratrī Godefrido*, quo etiam modo epistola 87 salutatur Ogerium « canonicum regularem, licet abbas antea dignitate perfunctum. Verumtamen hoc opusculum ante Petri Venerabilis præfecturam exaratam existimo, quamvis exstinguendis hujusce contentionis scintillis subinde postea excitatis ipse dederit operam, ut infra videbimus. Nam S. Bernardus epistola 277 ad Eugenium testa-

Scito tamen non modico me hujusmodi scriptitationibus feriri detrimento: quia multum huic mihi devotio- nis subtrahitur, dum studium orationis intermittitur, præsertim cum nec usus suppetat dictandi, nec otium.

527 CAPUT I.

Profitetur se suosque ab obtreactione religiosi Ordinis prorsus alienos.

Venerabili patri GUILLELMO, frater BERNARDUS, fratrum qui in Clara-Valle sunt, inutilis servus, salutem in Domino.

1. Usque modo si qua me scriptitare jussistis, aut invitus, aut nullatenus acquievi: non quia negligerem quod jubebar, sed ne præsumerem quod nesciebam. Nunc vero nova urgente causa, pristina fugatur verecundia, et vel perite vel imperite dolori- tur, Petrum Cluniacensem pene ab introitu suo in multis Ordinem illum meliorasse, verbi gratia in observantia jejuniorum, silentii, indumentorum pretiosorum et curiosorum: quod etiam patet ex ipso Petro, de Miraculis libro II, cap. 11, ubi scribit, statim ab ipso suæ Assumptionis initio, Matthæum, Sancti-Martini a Campis Priorem, a se accitum, quo regulari disciplinæ resarciendæ ambo simul providerent. Meminit et alterius reformationis Ordericus Vitalis ad annum 1132, ubi ait, ad Petri Cluniacensis mandatum; *Priores ducentos, fratres vero mille ducentos et duodecim Cluniacum Dominica tertia Quadragesimæ convenisse, quo in conventu Petrus Cistercienses æmulatus auxerit jejunia, abstulerit colloquia, et infirmi corporis quædam subsidia, quæ illis moderata Patrum hactenus permiserat reverendorum clementia*. Quis itaque dicat Bernardum, harum rerum, quas Petrus ab ineunte præfectura cœpisset, optime conscius, voluisse illum de storum excessibus exagitare? Nam neque ipsius Petri epistolam (quam primam ad S. Bernardum scripsit: in Bibliotheca Cluniacensi, lib. 1, epist. 28), in qua nonnullis Cisterciensium objectis facit satis, huic apologiæ (ut vulgo putatur) respondere, ex mutuis utriusque capitulis perspicuum esse videtur. Quatuor enim fere Bernardus hoc opusculo in Cluniacensibus carpit: primo, excessus in cibo et potu, maxime vero in faciliiori carniusu usu: secundo, in pompa vestium; tertio, in superfluo templorum ornatu; quarto, in luxu abbatum. At Petrus Venerabilis objectis respondet viginti capitulis, quorum nullum fere tangit quiddam eorum, quæ hic a Bernardo fuerant objecta. Nihil enim ibi atexit de vino et doliis pigmentariis, de monstrosis piscibus, ovorum frituris, variisque condimentis; nihil de cæteris et si quid de vestibus delibat, de solis pelliceis, quarum vix hic quidem meminit Bernardus, questionem instituit. Non igitur huic Bernardi Apologiæ respondet illa Petri epistola, sed Cisterciensium querimoniis, ut etiam ex ipsius epistolæ exordio et conclusione manifeste colligitur. Verum sive Pontio (quod contendimus) sive Petro abbate scripta sit hæc Apologia, in mentem revocandum illud, quod de S. Bernardo Guillemus scripsit libro primo de Vita S. Bernardi, cap. 8: *Si nimietas in eo reprehenditur sancti fervoris, habet certe apud pias mentes excessus iste reverentiam suam, quam quicumque Spiritu Dei aguntur, multum verentur in servo Dei reprehendere nimium istam nimietatem. Habet et facile apud homines excusationem, cum vix audeat quisquam eum condemnare, quem Deus justificat, tam multa, tam sublimia cum eo et per eum operando. Felix, cui solum reputatur ad culpam, quod cæteri præsumere sibi solent ad gloriam.*